

איתמר לוין "קאפו באלנבי: העמדת יהודים לדין בישראל באשמת סיוע לנאצים"

איתמר לוין "קאפו באלנבי: העמדת
יהודים לדין בישראל באשמת סיוע
לנאצים" הוצאת יד יצחק בן-צבי
ירושלים ומורשת - בית עדות ע"ש מרדכי
אנילביץ, ירושלים תשע"ו - 573 עמ'.

כידוע, המדיניות הרשמית של הנאצים הייתה להסתיר מהיהודים את הגורל הצפוי להם עד לרגע האחרון. במקביל, לסכסך בין היהודים ולהיעזר בהם לביצוע התכנית הגרמנית. ספרו של לוין דן באחת השאלות הרגישות הקשורות לשואה, שיתוף פעולה של יהודים עם הנאצים על מנת להציל את חייהם על חשבון יהודים אחרים.

במחנות ההשמדה למיניהם היו תפקידים לא מעטים שמולאו על ידי האסירים והידוע לשימצה ביותר הוא תפקיד 'הקאפו'. המקור של המילה הוא איטלקי ופירושו 'עומד בראש'. אך בתקופת השואה הפך הכינוי 'קאפו' לציון כל אסיר שמונה מטעם הנאצים לפקח על אסירים אחרים, וניתנו

לו סמכויות בהתאם. בדרך כלל היה הקאפו אחראי צריף/בלוק ופיקח על חלוקת האוכל, הבגדים, יציאה וחזרה לעבודה, עמידה במסדרים, מילוי מיכסות העבודה, וכו'.

היו בעלי תפקידים שסיכנו את חייהם עבור האסירים ועשו כל שביכולתם להגן עליהם. אך היו גם כאלה ששיתפו פעולה עם הנאצים בהתלהבות יתרה, השפילו, היכו, ולעתים אף היכו למוות אסירים יהודים אחרים. לאחר המלחמה כמובן באו חשבון עם מי מהם שנשארו בחיים. בישראל הוגשו תלונות כנגד 160 איש לערך וכמה עשרות משפטים נערכו. לזין איתר עשרים ושלושה דיונים כאלו ובספרו הצליח לסכם אותם בפירוט דקדקני שלעיתים נקרא כספר בלשי. סביר להניח שהיו גם מקרים אחרים אותם לא הצליח לגלות, אולם אלו מהווים פסיפס משקף למדי של משתפי הפעולה. בכולם האשמה הייתה דומה. הם שיתפו פעולה עם הנאצים והסגירו יהודים למותם. לעיתים אף היכו אותם למוות בעצמם.

טענתם של הנאשמים הייתה כמעט תמיד אחת. תפקידם נכפה עליהם והם עשו את המקסימום שיכלו לטובת אלו שהיו מתחתיהם. במידה והשתמשו בכוח, היה זה רק לצורך התפקיד ומחוסר ברירה. כתב ההגנה הבהיר והמנומק ביותר נכתב על ידי אחד הקאפואים המפורסמים ביותר אליעזר גרינבוים. גרינבוים נהרג במלחמת העצמאות וממילא לא עמד לדין וסיפורו איננו מופיע בספר. רשימה בשם "בחצרות המוות" שפרסם בגוילי אש כרך א' מתארת את נקודת מבטו:

"כל אחד מאתנו בוודאי ראה בקולנוע תמונות של אניית-נוסעים הנטרפת בלב ים. בהלה על הסיפון; הנשים והילדים קודמים; המון אנשים, שדעתו נטרפה עליו מרוב פחד, מתקיף את סירות ההצלה; כושר-המחשבה שלהם נעלם. נשאר רק שאיפה אחת - לחיות! וליד הסירות עומדים הקצינים והאקדחים ביד ועוצרים בהמון, ויריות נשמעות.

**לזין איתר עשרים ושלושה
דיונים כאלו ובספרו הצליח
לסכם אותם בפירוט דקדקני
שלעיתים נקרא כספר בלשי**

אנחנו חיינו ימים, שבועות ושנים על סיפון האנייה הטובעת. השיירות המגיעות יום-יום היו פורקות על סיפון האנייה הטובעת. השיירות המגיעות יום-יום היו פורקות על הסיפון המוני אנשים חדשים, חדורים שאיפה אחת - לחיות! הבהלה היתה פורצת בכל הזדמנות: הצלה, חיים. שמא תשמש צלחת-מרק נוספת כסירת-הצלה, או נעל טובה יותר, או עוד כותונת אחת."

גרינבוים ממשיך לכתוב ולתאר אירועים מזוועים בתפקידו בקאפו שלטענתו נהג בהם כאשר נהג מחוסר ברירה. ברור אבל שכתב את שכתב להצדקת מעשיו, והיו שחשבו אחרת לגמרי על התנהגותו (הוא הועמד לדין בצרפת לפני עלייתו לארץ אך זוכה בסופו של דבר).

לוי מצייין ובצדק כי בתי המשפט ובמיוחד בית המשפט העליון התלבטו אם ניתן בכלל להתייחס משפטית למצבים האכזריים שהנאשמים היו נתונים בהם. במיוחד כשאין ספק שלנאשמים לא הייתה בחירה בין הטוב לרע אלא בין הרע לרע יותר. אך כפי שצינו בתי המשפט, חייבים אנו לדרוש התנהגות אנושית גם מאנשים הנמצאים במצבים לא אנושיים. מטרתו של לוי הייתה ברורה וחד-משמעית, לשקף את המשפטים הללו למען ההיסטוריה ובכך הצליח מאוד.

לוי מצייין ובצדק כי בתי המשפט ובמיוחד בית המשפט העליון התלבטו אם ניתן בכלל להתייחס משפטית למצבים האכזריים שהנאשמים היו נתונים בהם

אולם ישנן שתי נקודות שראוי להזכירן. ראשית, לוי לא התייחס בספרו לניסוי הכלא המפורסם של אוניברסיטת סטנפורד (נערך בשנת 1971 על ידי הפסיכולוג פיליפ זימברדו. (Philip Zimbardo) בניסוי זה חולקו הסטודנטים בהגרלה לקבוצה של 'אסירים' ולקבוצה של 'סוהרים'. לסוהרים ניתנו מדים, אלות ומשקפי שמש בעוד שלקבוצת 'האסירים' ניתנו כיסויי עיניים, בגדי אסיר, ואף הושמו עליהם אזיקים. הניסוי הופסק לאחר שישה ימים בלבד לאחר שהתברר כי השפיע קשות על שתי הקבוצות. 'הסוהרים' הפכו לאלימים (וחלקם אף סדיסטיים) בעוד שהאסירים החלו לאבד את אישיותם ואת זהותם. המטרה המקורית של הניסוי הייתה לבדוק התנהגות בשבי, אך התוצאה הפתיעה את החוקרים.

ניסויים מעין זה לא ניתן לערוך כיום לאור כללי האתיקה שהשתנו, אך המסקנות מקובלות כיום על כל הפסיכולוגים. הניסוי ואחרים שבעקבותיו הוכיחו כי גם אנשים הגונים יחסית יכולים תוך ימים להפגין יחס אטום ואלים כלפי הנתונים לסמכותם. במיוחד כאשר יש להם אידיאולוגיה והסבר הנותנים לגיטימציה להתנהגות זו. וכל זאת תוך ימים במצב שאיננו מצב לחץ אמיתי. במצבי האמת של המחנות, יש להתפלא על כך שלא יותר מהאחראים הפגינו התנהגות קשה ואלימה.

שנית, צריכים אנו לזכור כי המספרים הם זעירים יחסית ואולי ניתן לראות בכך אות כבוד. אחרי סיום המלחמה הוצאו להורג בצרפת כחמשת אלפים איש בעוון שיתוף פעולה (שלא לדבר על אלפים שהוצאו

להורג ללא הליכים מסודרים במהלך המלחמה עצמה). בנוסף לאלו דנו בתי המשפט במעל 120,000 מקרים של שיתוף פעולה עם הגרמנים. חלק מהסיבה למספרים הקטנים מובן. מלכתחילה לא היה מקום ורצון לשיתוף פעולה עם הגרמנים אלא בנסיבות של חוסר ברירה. בנוסף, הגרמנים עצמם הרגו את אלו ששיתפו עימם פעולה על מנת לכסות את מעשיהם. גם מבין אלו ששרדו היו שנהרגו מייד עם השחרור על ידי הרוסים ו/או האסירים עצמם. ברור גם שמי שהיה לו מה להסתיר ניסה שלא להגיע לישראל, שכן שם בוודאי היו כאלה שיכלו לזהותו בקלות.

המחבר איתמר לוין הוא אחד מכתבי המשפט הבכירים בישראל וחוקר שכתב מספר רב של ספרים, מאמרים, וכתבות על נושאי השואה. הוא ראוי לשבח על נושא מחקרו זה. גם אם מדובר במקרים לא רבים, הם התקיימו ולא היה מקום להתעלם מהם. ברור גם שאם לא היה עושה זאת כעת, היו העדויות נעלמות בתהום הנשייה וספרו זה הצילן.

מומלץ לכל המתעניינים בנושא השואה.

הניסוי ואחרים שבעקבותיו הוכיחו כי גם אנשים הגונים יחסית יכולים תוך ימים להפגין יחס אטום ואלים כלפי הנתונים לסמכותם